

ФІНАНСИ ТА СТАТИСТИКА

УДК 339.944

Васюренко В.О., аспірант
Харківський національний економічний університет**ОКРЕМІ СТАТИСТИЧНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ
ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

Визначено важливість першочергової активізації розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудівної галузі. Наведено окремі статистичні дані щодо узагальнення тенденцій розвитку експортних та імпортних операцій вітчизняних підприємств. Відображено місце у цьому процесі підприємств машинобудування. Зроблено спробу розгляду різних показників аналізу зовнішньоекономічної діяльності з метою визначення загальної концепції проведення відповідного аналізу

Постановка проблеми. Ґрунтовний аналіз економічного процесу, явища, діяльності, події із визначенням напрямків його (її) подальшого розвитку або розв'язання проблемних питань неможливий без узагальнення відповідних статистичних даних. Це пов'язано з тим, що таке узагальнення сприяє розкриттю явної та неявної взаємодії різних факторів впливу тих або інших чинників щодо досліджуваного процесу, явища, діяльності, події тощо. При цьому такий аналіз не замінює собою відповідної комплексної оцінки, яка передбачає дослідження різних показників за такими напрямками як: вертикальний аналіз, горизонтальний (трендовий) аналіз, вивчення особливостей показників за видами та формами. Тобто статистичний аналіз є допоміжним засобом проведення комплексного дослідження щодо діяльності певного суб'єкта господарювання, розкриття факторів впливу щодо його функціонування, передбачення розвитку кризових явищ, обґрунтування сталості розвитку тих або інших економічних процесів. В цілому наведене й визначає актуальність обраного напрямку дослідження, його значимість з погляду розв'язання різних проблемних питань.

Стан вивчення проблеми, аналіз останніх досліджень та публікацій та обґрунтування мети дослідження. Розгляд низки робіт щодо розкриття означеної теми дослідження дозволяє

констатувати про наявність ґрунтового загального дослідження із даного напрямку. При цьому відповідні праці можна розділити на дві великих групи. До першої з таких груп слід віднести дослідження, в яких висвітлюються питання зовнішньоекономічної діяльності окремих галузей економіки або областей країни [3, 7, 8, 9, 13, 14]. Інша група робіт розкриває загальні аспекти аналізу зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням окремих напрямків її здійснення та регулювання [1, 6, 10]. Однак поза межами таких досліджень залишаються питання обґрунтування та вибору тих або інших напрямків здійснення зовнішньоекономічної діяльності, окремих сфер економіки де така діяльність впроваджується. Можна було б зазначити, що обрання конкретної сфери розгляду зовнішньоекономічної діяльності багато в чому визначається об'єктом та предметом конкретного напрямку аналізу. Втім таке підтвердження також повинно базуватися на відповідній статистичній основі. Разом з цим, недостатніми є й дослідження щодо висвітлення різних питань зовнішньоекономічної діяльності з погляду конкретних підприємств. Тож наведене і складає **сутність основної мети даної роботи, де до основних задач слід віднести:**

наведення статистичних узагальнень щодо визначення пріоритетності розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняної

машинобудівної галузі;

розкриття піднесення зовнішньоекономічної діяльності окремих підприємств машинобудування з погляду загальних процесів їх розвитку.

Викладення основного матеріалу. Загальні тенденції розвитку експортних та імпорتنних операцій вітчизняних підприємств та місце в цьому процесі машинобудівної галузі. Відповідно до теоретичних положень сутність зовнішньоекономічної діяльності підприємств ототожнюється, передусім, зі здійсненням експортних та імпорتنних торговельних операцій [5]. Тож обсяг проведення експортних та імпорتنних операцій є основою проведення відповідного узагальненого статистичного аналізу.

Згідно даних рис. 1 (обчислено та побудовано за даними [12]) динаміка обсягів експорту та імпорту в Україні останнім часом є позитивною. Тобто на протязі 2004-2007 років спостерігається щорічний загальний приріст обсягів експорту та імпорту. Однак поряд із цим, варто вказати на більш прискорене зростання обсягів імпорту у порівнянні з обсягами експорту, хоча темпи відповідного перевищення з часом уповільнюються. Так, за підсумками 2005 року (до попереднього періоду) відповідне перевищення складало майже 20 % (на 104,94 % збільшився обсяг експорту та на 124,64 % обсяг імпорту), за підсумками 2006 року означене перевищення мало приблизно 13 % (експорт – 111,90 %, імпорт – 124,61 %), за підсумками 2007 року приблизно 6 % (експорт – 128,36 %, імпорт – 134,72). Втім це призводить до загального перевищення обсягу імпорту над експортом. Відтак зменшується внутрішній попит на вітчизняну продукцію, нівелюється основа розвитку вітчизняного товаровиробника.

При цьому більш негативною виявляється саме тенденція перевищення обсягів імпорту над експортом, яка має ознаки лінійної залежності (див. рис. 1, права напіввісь). Тобто можна стверджувати, що й у подальшому можливе збереження такого розвитку подій.

Поряд із цим, варто відмітити, що за підсумками 2006–2007 років спостерігається посилення експортної орієнтації національної економіки. Так, за даними національного інституту стратегічних досліджень, починаючи з лютого 2006 року, частка експорту у виручці підприємств промисловості зростає і склала за підсумками року 36,1 %. За підсумками 2007 року експорт промислової продукції склав вже 39,3 % від загального обсягу реалізації в промисловості, причому на зовнішніх ринках було реалізовано понад 70 % продукції металургії, понад 50 % – машинобудування, понад 20 % – харчової промисловості. Разом з цим, наприклад, приріст експорту машинобудівної продукції становив понад 80 % приросту виробництва в галузі, продукції харчової промисловості – понад три чверті приросту виробництва [2]. Однак надмірне зростання експортної орієнтації ні є також виправданим, бо в такому випадку посилюється залежність економічної динаміки від міжнародної ринкової кон'юнктури, та, насамперед, від валютно-курсних чинників, що є досить суттєвим для України на сучасному етапі її розвитку. Зокрема це пов'язано з тим, що суттєво звужуються можливості застосування курсових важелів економічної політики, зокрема – в антиінфляційних цілях.

Водночас наведені вище дані засвідчують про значні можливості щодо нарощування експортного потенціалу, насамперед, підприємств машинобудування. Це ж, у підсумку, може сприяти й насиченню внутрішнього попиту інвестиційною продукцією, якою в цілому є продукція машинобудівної галузі та значення якої складає лише 15% від загального обсягу промислової продукції, що значно менше, ніж у розвинутих державах (понад 30 відсотків) [11].

Проте окремі негативні тенденції щодо розвитку експортних можливостей вітчизняних підприємств машинобудування також можна побачити і на підставі зіставлення технологічної та динаміці товарної структури зовнішньої торгівлі України. Так, дані технологічної структури експорту з України та світового експорту

засвідчують істотне відставання України в сфері експорту високотехнологічної продукції, бо її питома вага є нижчою, ніж в середньому у світі. Зокрема питома вага в структурі світового експорту механічного обладнання, машин та механізмів, транспортних засобів коливається на рівні 37%-40% (за підсумками 2000–2007 років). У той же час, питома вага означеної продукції в загальному обсязі експортної продукції з

України не перевищувала 17% [2, 12]. Підтвердженням зазначеного можуть бути й дані рис. 2 (обчислено та побудовано за даними [12]). Як видно з даних рис. 2, зміна динаміки питомої ваги продукції машинобудування у загальному обсязі експорту в цілому є позитивною, однак відповідне зростання є нерівномірним та досить помірним.

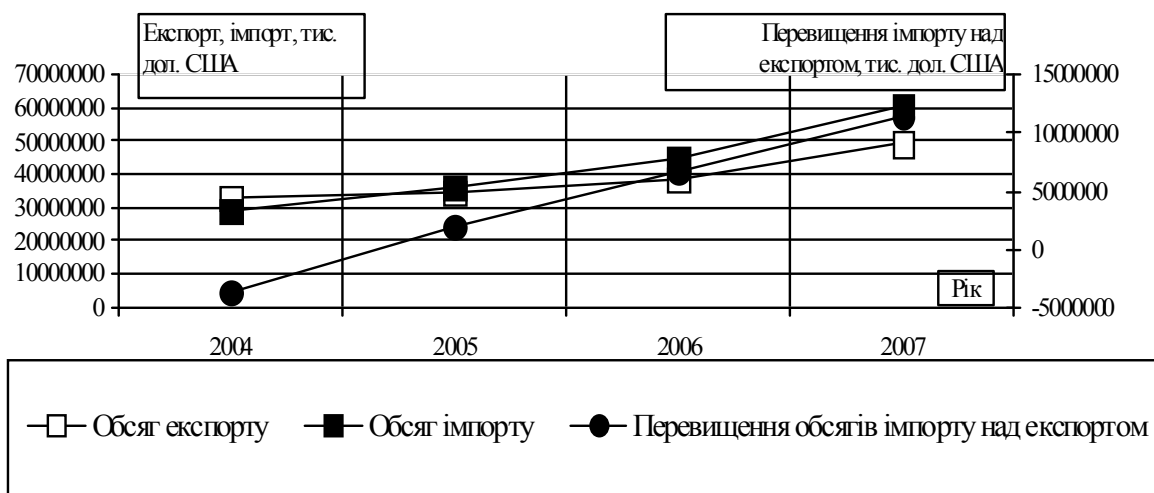

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту та імпорту в українській економіці на протязі 2004-2007 років

Разом з цим, динаміка питомої ваги продукції машинобудування у загальному обсязі імпорту визначається поступовим та сталим зростанням.

Тож, можна визначити, що замість високотехнологічної продукції Україна постачає на світовий ринок не лише товари низького ступеня готовності, так звану технологічну “сировину” та середньотехнологічну продукцію машинобудування, а й відповідно закупає більш технологічну продукцію для внутрішнього споживання за кордоном, що не сприяє розвитку її високотехнологічних інвестиційних галузей економіки.

Таким чином, сприяння ефективній реалізації експортного потенціалу країни повинно спиратися на розвиток відповідних галузей економіки, однією з пріоритетних серед яких з погляду України є машинобудування.

Зокрема це підтверджується і значним приростом обсягів виробництва упродовж

останніх років, які зокрема за підсумками 2007 року у місячному вимірі не були нижчими за 17%. Тобто машинобудування можна вважати одним із найважливіших елементів державної промислової і структурної політики. Це, у підсумку, і визначає пріоритетність розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняної машинобудівної галузі.

Тож, для подальшого розкриття обраного напрямку дослідження, звернемо увагу на сталість зовнішньоекономічної діяльності з погляду конкретних підприємств машинобудування.

Динаміка функціонування конкретних підприємств машинобудування та розвиток їх зовнішньоекономічної діяльності. Відповідний аналіз проведемо на прикладі підприємств машинобудування, до яких відносять підприємства, що виготовляють механічне обладнання, котли, машини та механізми, апарати і механічні пристрої. Це

пов'язано з тим, що саме ці підприємства складають найбільшу питому вагу в обсязі загального експорту. В якості конкретних підприємств для подальшого аналізу обрано

ВАТ “Турбогаз” та ВАТ “Турбоатом”, які є провідними суб'єктами господарювання в обраній підгалузі.

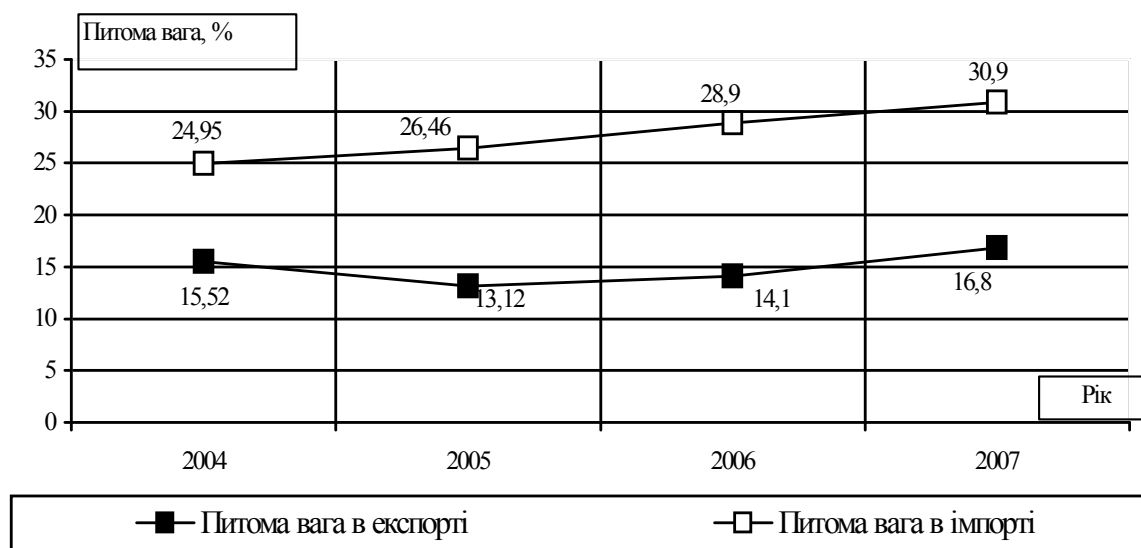

Рис. 2. Частка продукції машинобудівної галузі у загальному обсязі експорту та імпорту вітчизняної економіки

При цьому, певним чином, сталість функціонування конкретних підприємств машинобудування та розвиток їх зовнішньоекономічної діяльності, визначає узагальнений аналіз динаміки доходу та зміни частки експорту (див. рис. 3, визначено за даними [4]).

Як видно з даних рис. 3, загалом динаміка доходу ВАТ “Турбогаз” та зміна частки експорту мають позитивну взаємну тенденцію. Кореляційний зв'язок між досліджуваними рядами за даними рис. 3 дорівнює 0,96 (власні розрахунки). Отже, загалом, можна визначити наявність взаємного позитивного впливу. Втім ефективність діяльності підприємства, в тому числі й зовнішньоекономічної, не обмежується лише величиною отриманого доходу. З погляду сталості здійснення зовнішньоекономічної діяльності та загального розвитку підприємства суттєве значення також відіграє динаміка обсягів сплати податку на додатну вартість. Тож, нерівномірність обсягів сплати такого податку є свідченням наявності певних негараздів щодо відшкодування тієї його частини, яка пов'язана з експортно

орієнтованим виробництвом. Зокрема для ВАТ “Турбогаз” є характерною така нерівномірна зміна обсягів сплаченого податку на додану вартість, яка аж ніяк не корелює із зростанням обсягів отриманого доходу від реалізації продукції. Так, за підсумками 2003 року обсяг сплаченого податку на додану вартість дорівнював 1514,6 тис. грн., за підсумками 2004 року – 2090,1 тис. грн., за підсумками 2005 року – 3272,5 тис. грн., за підсумками 2006 року – 1515,7 тис. грн. Тобто відповідна діяльність ВАТ “Турбогаз” потребує певного корегування, яку доцільно здійснювати у напрямку визначення оптимальної зовнішньоекономічної стратегії підприємства.

Що стосується іншого підприємства ВАТ “Турбоатом”, то, слід відмітити, що кореляція між рядами даних, які визначають динаміку зміни доходу та частки експорту є дещо меншою та дорівнює 0,78 (власні розрахунки). Поясненням цього є те, що продукція ВАТ “Турбоатом”, зазвичай, є експортноорієнтованою та займає у загальному обсязі продукції не менш як 75% (за даними [4]). Тож, відносно помірне зростання питомої ваги експорту на досить незначному інтервалі часу й дає порівняно

невеликі значення кореляційного зв'язку. Разом з цим, аналіз відповідної діяльності згідно обсягів сплаченого податку на додану

вартість також свідчить про невідповідність зміни такого показника щодо обсягів отриманого доходу.

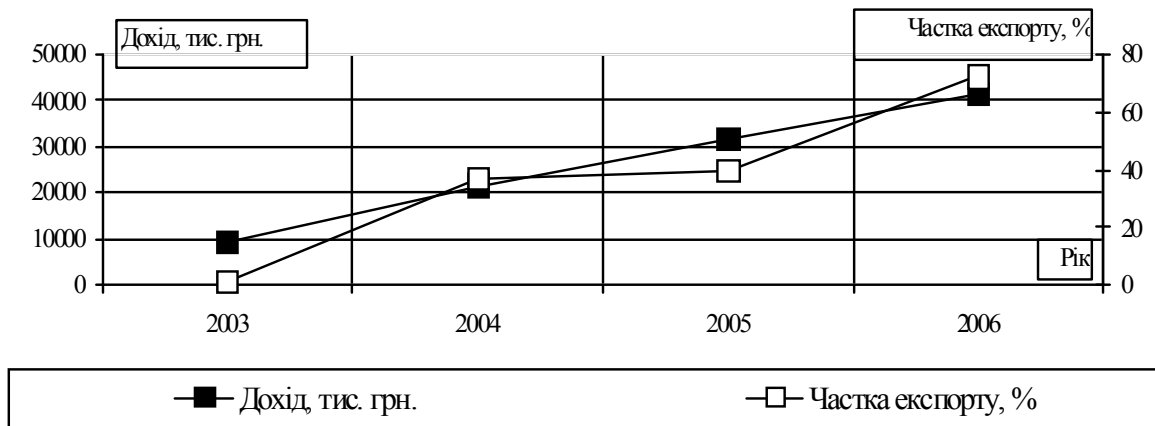

Рис. 3. Динаміка доходу та частки експорту протягом 2003-2006 років для ВАТ "Турбогаз"

Так, на фоні загального зростання доходу обсяг сплаченого податку на додану вартість мав наступні значення: за підсумками 2003 року 20533,0 тис. грн., за підсумками 2004 року – 19357,5 тис. грн., за підсумками 2005 року – 17068,5 тис. грн., за підсумками 2006 року – 25840,6 тис. грн. Тобто наведені дані також свідчать про необхідність корегування відповідної стратегії діяльності підприємства.

При цьому, співставлення динаміки обсягів сплаченого податку на додану вартість із наявними вітчизняними проблемами відшкодування цього податку та посилення впливу валютно-курсних важелів на здійснення експортно-імпортних операцій підприємствами, з погляду відсутності останнім часом стабільної політики держави у цьому питанні, зумовлюють визначити наступні пріоритети адаптаційного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з погляду підприємств машинобудівної галузі:

по-перше, необхідно здійснювати постійний моніторинг щодо оцінки важелів податкового впливу з погляду розвитку зовнішньоекономічної діяльності та відшкодування податку на додану вартість, який доцільно покласти в основу обрання однієї з можливих стратегій здійснення зовнішньоекономічної діяльності, а саме: збільшення обсягів реалізації продукції при наявності сталих умов дії зовнішніх та

внутрішніх чинників на таку діяльність, оптимізації наявних запасів продукції в діючих умовах господарювання, збільшення обсягів реалізації продукції з урахуванням зниження витрат щодо її виготовлення та розповсюдження;

по-друге, при обґрунтуванні напрямків здійснення зовнішньоекономічної діяльності доцільно враховувати можливі коливання в управлінні курсом національної валюти, регулювання облікової ставки та руху капіталів з метою визначення імовірних споживчих цін, обсягів сплати мита, різниці між сплаченою та відшкодованою сумою податку на додану вартість.

Поряд із цим, також, варто відмітити, що для розкриття сталості та ефективності впровадження та здійснення зовнішньоекономічної діяльності доцільним є проведення відповідного аналізу за декількома різноплановими показниками. Це пов'язано з тим, що більшість із можливих показників, задіяних у відповідному аналізі, двояко можуть трактувати наявні результати здійснення такої діяльності, що і було зазначено вище. Водночас, певна множина показників сприятиме встановленню окремих класифікаційних ознак щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності з погляду різних підприємств та напрямків її здійснення, а, відтак, може бути покладена в основу визначення загальної концепції відповідного аналізу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведе дослідження дозволило визначити пріоритетність вдосконалення різних питань щодо регулювання зовнішньоекономічною діяльністю підприємств машинобудівної галузі. При цьому, на підставі аналізу загальних статистичних даних та даних щодо конкретних підприємств, визначено неоднозначність розвитку зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. Водночас означений аналіз сприяв визначенню пріоритетів адаптаційного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з погляду підприємств машинобудівної галузі. Тож, як напрямок подальших досліджень, слід вказати розкриття визначених пріоритетів з погляду вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. Втім, не менш важливим питанням, є також продовження започаткованого у даній роботі розгляду різних показників аналізу зовнішньоекономічної діяльності з метою визначення загальної концепції проведення відповідного аналізу та наведення можливих класифікаційних ознак ефективності проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаної літератури:

1. *Бутко М.* Залучення інвестицій зовнішньоекономічної діяльності в Україну: сучасний стан і перспективи // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 17. – С. 3-6.
2. Деякі підсумки економічного розвитку України в 2007 році та першочергові завдання економічної стратегії держави. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
3. *Жук М.* Територіальні чинники інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 79-84.
4. Звітні дані підприємств України. – Режим доступу: www.smida.gov.ua.
5. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник / І. В. Багорова, Н.І. Редіна, В.С. Власюк, О.О. Гетьман / За ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Багрової. – К.: Центр навч. літ., 2004. – 580 с.
6. *Кіян О.В.* Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні // Митна справа. – 2007. – № 2. – С. 13-16.
7. *Лісова Л.О.* Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору Сумської області: Стан і перспективи розвитку // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 137-142.
8. *Луцька Н.І.* Розвиток регіональних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності України // Економіка та держава. – 2008. – № 1. – С. 32-33.
9. *Лушкін В.* Потенціал зовнішньоекономічної діяльності Житомирської області // Регіональна економіка. – 2001. – № 2. – С. 85-94.
10. *Маницуров І.* Статистичні індикатори збалансованості зовнішньоекономічної діяльності // Вісник Академії митної служби України. – 2005. – № 3. – С. 12-19.
11. Постанова Кабінету Міністрів України № 516 від 18.04.2006 “Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006-2011 роки”. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
12. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
13. *Чернишева О.* Стратегії зовнішньоекономічної діяльності фірм у шинному виробництві // Вісник Академії митної служби України. – 2002. – № 2. – С. 99-102.
14. *Шевченко М.М.* Комплексна діагностика конкурентного середовища промислового підприємства на зовнішньому ринку // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Серія “Технічний прогрес та ефективність виробництва”. – Харків: Національний технічний університет “ХПІ”. – 2005. – № 58. – С. 53-57.

ВАСЮРЕНКО Володимир
Олександрович – аспірант кафедри міжнародної економіки і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету

Наукові інтереси:
– управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств